

§ 8. Міжнародны рабочы і сацыялістычны рух у другой палове XIX — пачатку XX ст.

Якімі былі ўмовы жыцця рабочых у развітых еўрапейскіх краінах у XIX ст.? Чаго дабіваліся рабочыя гэтых краін і якімі метадамі?

З ростам фабрычнай вытворчасці ўзрасла і колькасць наёмных рабочых. Дзеля абароны сваіх інтарэсаў рабочыя стваралі разнастайныя грамадскія арганізацыі — палітычныя, прафсаюзныя, кааператыўныя і інш. З сярэдзіны XIX ст. рабочы рух, які да таго часу развіваўся ў межах асобных дзяржаў і з'яўляўся нацыянальным, набыў міжнародны, інтэрнацыянальны характар. Узмацненне сацыяльных супярэчнасцяў прывяло да таго, што людзі ўсё часцей пачалі задумвацца над тым, якім павінна быць грамадства.

Чаму ў XIX ст. атрымалі вялікае пашырэнне новыя грамадска-палітычныя вучэнні? Якія варыянты грамадскага развіцця і ўладкавання прапаноўваліся прадстаўнікамі гэтых вучэнняў?

1. Узнікненне марксізму. У сярэдзіне XIX ст. пачалося пашырэнне новага рэвалюцыйнага вучэння — **марксізму**. Яго стваральнікамі былі **Карл Маркс** (1818—1883), сын адваката з нямецкага горада Трыра, і **Фрыдрых Энгельс** (1820—1895), сын тэкстыльнага фабрыканта з горада Бармена.

56—57

К. Маркс і Ф. Энгельс.
Мастак Г. Гордан. XX ст.

Падумайце і вызначце асноўную думку створанай мастаком карціны.

Заснавальнікі марксізму лічылі, што капіталістычны лад несправядлівы і варожы да простага чалавека, бо капіталісты жывуць за кошт бязлітаснай эксплуатацыі — прысваення вынікаў працы наёмных рабочых. Капіталістычная эксплуатацыя грунтуецца на прыватнай уласнасці на сродкі вытворчасці — фабрыкі, заводы, зямлю і інш. Маркс і Энгельс сцвярджалі, што, дзеля таго каб знішчыць эксплуатацыю чалавека чалавекам, неабходна скасаваць прыватную ўласнасць і ператварыць яе ў грамадскую.

Патлумачце, чаму марксісты лічылі капіталістычны лад несправядлівым.

На думку заснавальнікаў марксізму, ажыццявіць перадачу прыватнай уласнасці ўсяму грамадству можна толькі шляхам *сацыялістычнай рэвалюцыі*, рухальнай сілай якой з’яўляецца пралетарыят (рабочы клас) — самы арганізаваны і рэвалюцыйны сярод прыгнечаных класаў. Рэвалюцыя мае на мэце знішчэнне буржуазнай дзяржавы і ўсталяванне *дыктатуры пралетарыяту*, якая забяспечыць пабудову новага, сацыялістычнага (камуністычнага) грамадства, заснаванага на агульнай уласнасці, свабодзе і роўнасці. Для вырашэння гэтых задач неабходная рэвалюцыйная пралетарская партыя — партыя камуністаў.

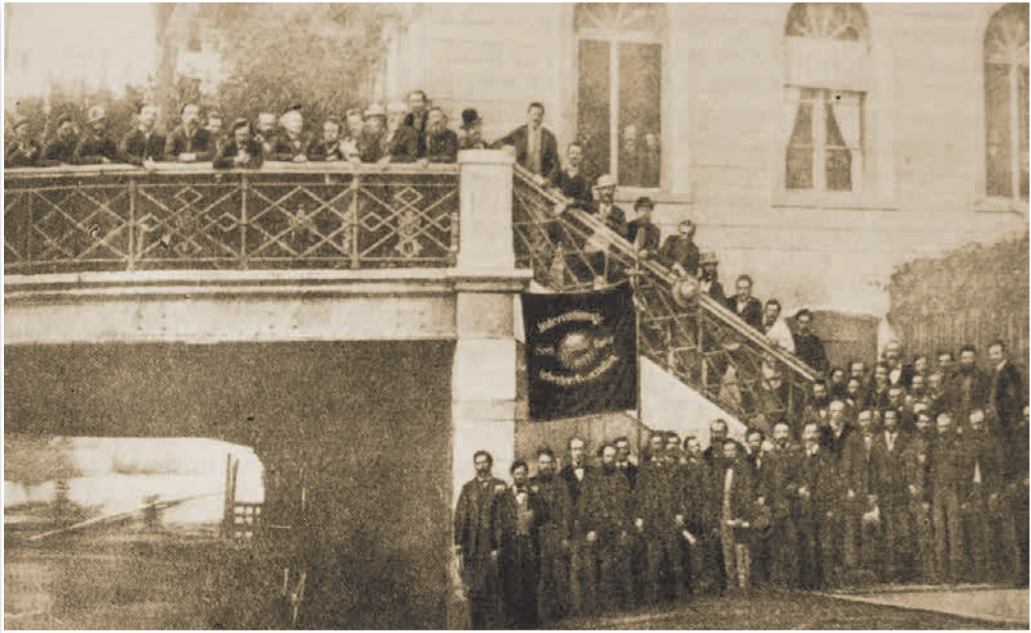
2. Міжнароднае таварыства рабочых, або I Інтэрнацыянал. У 1864 г. К. Маркс і Ф. Энгельс стварылі першую міжнародную (інтэрнацыянальную) масавую арганізацыю рабочых. Яна атрымала назву *Міжнароднага таварыства рабочых*, або *I Інтэрнацыянала*.

Устаноўчы сход Міжнароднага таварыства рабочых адбыўся ў Лондане 28 верасня 1864 г. *Устаноўчы маніфест* і *Статут таварыства* былі напісаныя К. Марксам.

Пракаментуйце найважнейшае праграмнае палажэнне, зафіксаванае ва Устаноўчым маніфесце Міжнароднага таварыства рабочых 28 верасня 1864 г.

У **маніфесце** абвешчалася найважнейшае праграмнае палажэнне пра заваяванне пралетарыятам палітычнай улады. Маркс сцвярджаў, што неабходна стварыць палітычную партыю пралетарыяту. Ён заклікаў да неабходнасці інтэрнацыянальнай салідарнасці, г. зн. да ўзаемаразумення, адзінства інтарэсаў і задач пралетарыяў усіх краін і аб’яднання іх намаганняў у барацьбе супраць «агульнага ворага» — міжнароднай буржуазіі. У знешняй палітыцы таварыства ставіла сваёй мэтай не дапусціць братазабойчых войнаў і нацыянальных канфліктаў.

Інтэрнацыянал не супрацьпастаўляў сябе рабочым арганізацыям, што ўжо існавалі, а імкнуўся абпірацца на іх і каардынаваць іх дзейнасць у напрамку адзінай, агульнай мэты. Дзякуючы дзейнасці Інтэрнацыянала ўзмацніўся ўплыў марксісцкіх ідэй на рабочы рух.

Дэлегаты I Інтэрнацыянала

У 1876 г. Міжнароднае таварыства самараспусцілася, бо цяпер асноўнай была задача стварэння самастойных пралетарскіх партый у асобных краінах.

3. II Інтэрнацыянал. Першая сацыял-дэмакратычная партыя, што кіравалася ў сваёй дзейнасці вучэннем К. Маркса, узнікла ў Германіі. Неўзабаве падобныя *марксісцкія партыі* з'явіліся ва ўсіх буйных еўрапейскіх краінах і Расіі.

З мэтай ідэйнага і арганізацыйнага аб'яднання гэтых партый у **1889 г.** у Парыжы пры ўдзеле Ф. Энгельса быў створаны *II Інтэрнацыянал*. На кангрэсах II Інтэрнацыянала, што склікаліся праз кожныя 2—4 гады, абмяркоўваліся праблемы рабочага і сацыялістычнага руху, выпрацоўваліся рэкамендацыі. Так, згодна з прапановай Парыжскага кангрэса 1889 г. з 1 мая 1890 г. сталі штогод праходзіць першамайскія дэманстрацыі. Напачатку Першай сусветнай вайны II Інтэрнацыянал распаўся, бо сацыялісты дзяржаў, што ваявалі адна супраць адной, падтрымалі ваенныя памкненні сваіх урадаў.

Здзейсніце ўяўнае падарожжа ў Парыж на кангрэс 1889 г. (папярэдне вызначце мэту вашай паездкі). Апішыце «ўбачанае» (магчыма, гэта будучы сустрэчы з удзельнікамі кангрэса, дыскусіі па пытаннях, якія вас хваляюць).

4. Плыні ў рабочым і сацыялістычным руху. Галоўнай мэтай II Інтэрнацыянала была *барацьба за сацыялізм*. Праўда, сярод яго лідараў разуменне шляхоў і метадаў гэтай барацьбы, дый самога сацыялізму, было розным.

Марксісты па-ранейшаму працягвалі прапагандаваць ідэю сацыялістычнай рэвалюцыі і ўсталявання дыктатуры пралетарыяту. Аднак напрыканцы XIX ст. у лагеры еўрапейскай сацыял-дэмакратыі ўзнікла новае вучэнне — **рэвізіянізм**. Яго заснавальнікам быў германскі сацыял-дэмакрат **Эдуард Бернштэйн** (1850—1932), які выступіў з прапановай перагляду, г. зн. рэвізіі, марксізму.

Э. Бернштэйн зыходзіў з таго, што становішча працоўных пры капіталізме пачало паляпшацца, а не пагаршацца. Аднак, класавая барацьба паміж пралетарыятам і буржуазіяй сціхае, а не абвастраецца. У сувязі з гэтым рабочым патрэбныя не разбуральныя рэвалюцыі, а рэформы, якія забяспечаць мірнае пераростанне капіталізму ў сацыялізм.

У некаторых еўрапейскіх краінах атрымаў пашырэнне **анарха-сіндыкалізм**, адным з заснавальнікаў якога стаў **Міхаіл Аляксандравіч Бакунін**. Анарха-сіндыкалісты адмаўлялі неабходнасць арганізаванай палітычнай барацьбы і выступалі за знішчэнне ўсялякай дзяржаўнай улады. Асноўнымі ячэйкамі сацыялістычнага грамадства анарха-сіндыкалісты лічылі *прафсаюзы (сіндыкаты)*, а асноўным

Патлумачце, у чым заключаецца ўнёсак Э. Бернштэйна ў развіццё рабочага і сацыялістычнага руху.

Пракаментуйце погляды анарха-сіндыкалістаў на дзяржаўную ўладу і арганізаваную палітычную барацьбу.

М. А. Бакунін

Э. Бернштэйн

§ 8. Міжнародны рабочы і сацыялістычны рух у другой палове XIX — пачатку XX ст.

сродкам барацьбы — сабатаж (наўмысны зрыў работы), байкот, усеагульную эканамічную забастоўку.

I і II Інтэрнацыяналы адыгралі вялікую ролю ў пашырэнні і з'яднанні сацыялістычнага руху. У 1863 г. існавала толькі адна палітычная партыя пралетарыяту — у Германіі. У 1870—1880-х гг. сацыялістычныя партыі і арганізацыі ўзніклі ў Францыі, Вялікабрытаніі, Бельгіі, Італіі, Швецыі, Аўстрыі, ЗША. Напачатку XX ст. яны дзейнічалі болей чым у 20 дзяржавах свету, прычым у некаторых краінах налічвалася па некалькі сацыялістычных партый.

Ключавыя словы: марксізм, маніфест, рэвізіянізм, анарха-сіндыкалізм, Карл Маркс, Фрыдрых Энгельс, Эдуард Бернштэйн, Міхаіл Аляксандравіч Бакунін.

1. Калі ўзнікла першая міжнародная арганізацыя рабочых? Як яна называлася?
2. Паразважайце, што схіляла рабочых з розных краін да ўзаемадзеяння.
3. Якую ролю адыгралі К. Маркс і Ф. Энгельс у гісторыі рабочага руху?
4. Патлумачце, як вы разумееце галоўныя ідэі марксізму.
5. Параўнайце дзейнасць I і II Інтэрнацыяналаў паводле самастойна абраных крытэрыяў.
6. Раскрыйце прычынна-выніковую сувязь паміж ідэяй марксістаў пра сацыялістычную рэвалюцыю і ўсталяванне дыктатуры пралетарыяту і з'яўленнем новых плыняў у рабочым і сацыялістычным руху.

Заработная плата і працягласць працоўнага часу ў краінах Захаду напрыканцы XIX ст., %

Паказчыкі	Англія*	Францыя	Германія	ЗША
Заработная плата за роўны працоўны час	100	64	75	240
Працягласць працоўнага часу	100	117	111	96

* Паказчыкі Англіі прынятыя за 100 %.

Сярэдняя працягласць працоўнага тыдня ў Еўропе і ЗША, гадз

Гады	Еўропа	ЗША
1850	84	72
1910	60	54

Выкарыстоўваючы звесткі табліц, зрабіце вывад аб узроўні жыцця рабочых у найбуйнейшых краінах Еўропы і ЗША ў канцы XIX — пачатку XX ст. Падумайце, якія праблемы маглі ўзнікнуць у краінах, дзе заработная плата і працягласць рабочага часу не задавальнялі працоўных.